

SLOVENSKI IZOBRAŽEVALNI NACIONALNI INTERESI IN EU

Povzetek. V prispevku se avtorica loteva obravnave uresničevanja slovenskih izobraževalnih nacionalnih interesov in EU. Opozarja, da je v zadnjem času nacionalni interes besedna zveza, ki je zelo pogosto uporabljena. Zelo pomembna je tedaj, ko gre za konkretno določitev njene vsebine na izobraževalnem področju. Avtorica poudarja, da ključni evropski izobraževalni dokumenti vse bolj opozarjajo na potrebo po razvijanju učečih se družb. Taka družba mora v prihodnje še bolj postati tudi Slovenija.

Ključni pojmi: nacionalni interes, didaktika družboslovja, izobraževalni stebri, nova kultura učenja ter poučevanja družboslovja, demokracija

1048

O aktualnosti obravnavane tematike

V tem prispevku želimo spregovoriti o velikem pomenu izobraževanja ter vzgoje za demokracijo za nadaljnjo graditev slovenske državnosti. Tovrstno opravilo je pomembno zaradi več vzrokov. Dovolimo si poudariti nekatere, morebiti najbistvenejše:

- danes se sploh v svetu krepi potreba po državljanski vzgoji;
- zaradi potekajočih procesov evropeizacije ter globalizacije;
- zaradi oblikovanja odprtih družb 21. stoletja;
- zaradi oblikovanja ter nastajanja novih demokracij;
- zaradi zelenega evropskega življenjskega sloga itd.

Seveda bi številne take vzroke lahko še nadalje naštevati.

Izobraževanje ter vzgoja za demokracijo naj bi bila v našem družbenem prostoru uresničevana na vseh stopnjah šolanja. Skratka, od vrtca do univerze. Uresničevana naj bi bila v formalnih in neformalnih izobraževalnih oblikah pri tradicionalnih in navideznih izobraževalnih poteh.

Pravkar omenjeno ključno tezo o nujni krepitvi izobraževanja ter vzgoje za demokracijo tudi v našem družbenem prostoru bomo v prispevku utemeljevali takole: najprej bomo spregovorili o demokraciji kot pomembni vrednoti tretjega tisočletja; njenih sestavinah. Spregovorili bomo tudi, zakaj je to lahko tako zelo pomembna vrednota človeka tretjega tisočletja in tudi slovenskega državljana. Prikazali bomo, kako se ta vrednota že utrjuje v našem šolskem prostoru ter opo-

* Dr. Alojzija Židan, docentka na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

zorili, kaj bi bilo v prihodnje še smotrno (predvsem v didaktičnem pomenu) storiti, da bi ta pomembna vrednota v našem šolskem prostoru intenzivneje zaživela, še zlasti pri osnovnošolskem ter srednješolskem standardu družboslovnega znanja. Tu imamo v mislih predmetna področja, kot so etika in družba (po novem državljanska vzgoja ter etika), sociologija, državljanska kultura itd. Navedena področja so pomembne prvine standarda družboslovnega vedenja. Opozoriti je smiselno, da je tematika naše obravnave zelo celovita. V prispevku se bomo lotili obravnave le nekaterih prvin.

Demokracija - pomembna vrednota človeka tretjega tisočletja ter slovenskega državljana

Demokracija je vrednota, pomembna vrednota, kot so tudi pomembne številne druge, individualne in družbene. S tem seveda ne mislimo, da demokracija vsebuje same pozitivnosti.

Uporaba te vrednote je vedno pomembna na dveh ravneh: na individualni ter družbeni.

Demokracijo sestavljajo kognitivne, afektivne ter konativne prvine. Na omenjene prvine demokracije vedno vplivajo novi informacijski tokovi. Za družbo in posameznika je lahko demokracija pomembna smernica pri njegovem spopadanju z življenjskimi izzivi. Demokracija človeku pomaga pri oblikovanju mnenj. Ta vrednota je lahko duhovno družbeno vezivo. Demokracija lahko posameznika usposablja za dejavno, odgovorno državljansko vlogo v pluralnih družbenih razmerah. Od posameznika demokracija nenehno zahteva dejavno (so)delovanje. Reklo: "V demokraciji vsi sodelovati, ne pa jo opazovati od zunaj!" je še kako aktualno.

Danes nekateri analitiki opozarjajo, da kar 75 odstotkov služb v prihodnje še ni znanih. Znano je le to, da bo njihova kakovostna izvedba zahtevala demokratično sodelovanje. Le z demokratičnim, skupnim sodelovanjem se bo lahko pojavila nova kakovost. Nova kakovost dela ter življenja. Tudi zaradi tega je (bo) treba še nadaljnje demokratično zorenje posameznika(ce) ter sploh slovenske ter evropske družbe.

(Tudi) naš prehod iz avtoritarne v demokratični družbeni sistem ni bil lahek. Kot niso bili lahki prehodi v številnih drugih državah v demokratičnem prehodu. Tudi te se vse bolj zavedajo še nadaljnega pomena utrjevanja demokracije. Zato tudi v svoj šolski prostor vpeljujejo izobraževalne programe za utrjevanje demokracije.

Tak program je tudi tako imenovani program "Korak za korakom - vzgoja za demokracijo". Njegov oblikovalec je (bil) George Soros. Omenjeni program je bil že uspešno vpeljan v šole 19 držav v prehodu. Zagotovil naj bi razvoj oziroma ohranitev demokratičnih načel v izobraževalnih ustanovah nastajajočih demokracij.

Poslanstvo Sorosovega sklada je podpirati nastajajoče demokracije v srednji in vzhodni Evropi. Tako je, denimo, George Soros poudarjal, da je temeljno vodilo pri delu njegovih fundacij opogumiti ljudi, da bi požrtvovalno pomagali pri graditvi odprtih družb ter tudi skrbeli in varovali pridobljene svoboščine za prihajajoče generacije. Skratka, začeti je treba z uresničevanjem nove vizije demokratičnega

izobraževanja ter vzgoje. Nova vizija naj bi usposabljala sedanje ter še posebej prihodnje generacije za dejavno, odgovorno, ustvarjalno udeležbo v odprtih, mirnih, civiliziranih, dostojanstvenih družbah.

Program "Korak za korakom"

"Vzgoje za demokracijo" je bil najprej uspešno vpeljan v vrtce, pozneje pa tudi v šole 19 držav v prehodu. Ta program je model, ki je bil oblikovan zato, da odgovori na dramatične družbene spremembe. Izražajo se v veliki informacijski rasti, spremembi vlog tradicionalnih institucij. Tak nov izobraževalni model naj bi krepil kakovosti, ki bosta nujni za človekovo ustvarjalno življenje v 21. stoletju. To sta posameznikova odgovornost in njegovo konkretno, ustvarjalno samoodločanje.

Tudi v Sloveniji je bil program "Korak za korakom - vzgoja za demokracijo" poskusno vpeljan v nekatere vrtce in osnovne šole. Za njegovo izvedbo je dajal finančno podporo Sorosov sklad.

Pri uresničevanju programa, ki smo ga navedli, naj bi učitelji predvsem upoštevali pravila, kot so:

- spoštuj sleherno otrokovo unikatno osebnost;
- vrednoti otrokov individualni dosežek;
- oblikuj ustvarjalno učno okolje;
- verjemi, da lahko uspe vsakemu otroku.

Poudarila sem že, da mora v prihodnje tudi standard družboslovja v osnovni in srednji šoli prispevati k večjemu utrjevanju demokracije, in to na več ravneh:

- vsebinski;
- didaktični;
- pri odnosih;

V kakovostni šolski kulturi.

Zelo je zaželeno, da so učne vsebine standarda družboslovnih vedenj obravnavane z ustvarjalnimi, zanimivimi, problemskimi, udeležbenimi didaktično delovnimi strategijami. Te naj bodo osredotočene v posameznika(co). Vanj(o) naj se usmerjajo celovito, kot izziv.

Velik pomen znanja za nadaljnji razvoj demokracije v Sloveniji ter Evropi

Danes se v Evropi pripisuje zelo velik pomen znanju. Tega se moramo pri nadaljnji graditvi naše državnosti zavedati tudi v Sloveniji. Tako se povsem upravičeno srečujemo z nenehnim vprašanjem, kakšen je že delež evropske šole v slovenski. In tudi slovenske v evropski. Imenovani šoli naj bi se ustvarjalno prepletali, dopolnjevali ter tako rojevali novo kakovost.

Evropa vidi danes v človekovem znanju živ, duhoven kapital. V tem človekovem viru vidi veliko vrednoto. Zakaj? Znanje je za Evropo pomemben dejavnik za njen nadaljnji gospodarski razvoj, pa tudi za njen celotni družbeni razvoj, človekovo kulturno in osebnostno rast.

Skratka, izraženo nekoliko preprosto, za Evropo so najpomembnejši ljudje s svojim znanjem, ki ga je mogoče stalno obnavljati, ne da bi se ta njihov živi vir kadar koli izrabil. In ker so zanj najpomembnejši ljudje, je (bo) treba vanje v prihodnje tudi še več vlagati. Znanje je za Evropo tudi pomemben sooblikovalec skupnega družbenega življenja. Prav znanje lahko poveže zelo različne evropske kulturne identitete. Tě tudi lahko naredi za bolj prepoznavne.

Evropa želi vrednoto "znanje" tudi vtakati v druge vrednote, kot so, denimo: mir, pravičnost, osebna ter politična svoboda, mednarodno sodelovanje, vladavina prava kot demokracija. Znanje je (bo) v Evropi zelo pomembno za njen nadaljnji razvoj demokracije. Zaradi povedanega ni presenetljivo, da se v Evropi vse bolj poudarja pomen vseživljenjskega učenja. Učenja, ki naj bi potekalo od zibelke do groba. Tako učenje ni le učenje odraslih, temveč je (bo) učenje prav vseh posameznikov ter posameznic v družbi. Prav vsi člani družbe naj bi ponotranjili zasnovo vseživljenjskega učenja kot zelo široko zasnovanega socialnega učenja. Evropa želi v naslednjem desetletju tudi uresničiti ekonomijo, ki jo lahko označimo kot tekmovalna, dinamična, konkurenčna, izzivna. Skratka, Evropa želi v naslednjem desetletju uresničiti na znanju temelječo družbo. Družbo, ki se nenehno uči. Družbo, ki si zaradi svoje nenehne učečnosti zasluži ime "učeca se družba". Človeku naj bi evropsko znanje pomagalo tudi živeti kakovostneje. Človeka naj bi tako znanje kultiviralo, civiliziralo, osvobajalo, plemenitilo. Skratka, evropsko znanje naj bi pomagalo človeku razumeti sebe, soljudi, delo, naravo itd.

Danes se v Evropi govori o štirih pomembnih "izobraževalnih stebrih". Zakaj se izobražujemo (se bomo tudi izobraževali) v Evropi:

- zato da bi vedeli (prvi izobraževalni steber);
- zato da bi znali kakovostno delati (drugi izobraževalni steber);
- zato da bi znali kakovostno živeti (tretji izobraževalni steber);
- zato da bi znali sobivati z drugimi (četrti izobraževalni steber).

Nekoliko povzemimo. Za nadaljnjo graditev naše slovenske, sodobne, demokratične državnosti je znanje zelo pomembno. Zelo pomembno pa je tudi za prihodnji razvoj evropske, globalne, izzivne, demokratične identitete. Zato se je smiselno učiti o demokraciji, v demokraciji, za demokracijo.

Toda dejstvo je, da bo pri tem imel ključno vlogo prav učitelj. Kako pa se bo on izobraževal v EU?

Izobraževanje učiteljev v Evropski uniji in primerjava s Slovenijo

Temeljni dokument pregleda sistemov in politike izobraževanja učiteljev v EU je Zelena knjiga (Green Paper on Teacher Education in Europe, 2001), pripravljena pri tematski mreži za izobraževanje učiteljev v Evropi (TNTEE). V nadaljevanju bomo prikazali temeljne značilnosti formalnega, dodiplomskega izobraževanja učiteljev v Evropski uniji in jih primerjali s sedanjimi razmerami v Sloveniji.

Prevladujoči model izobraževanja učiteljev v Evropi

je izobraževanje na terciarni ravni, pogosto na univerzi, vendar razpršeno na različnih institucijah. Na primer v Nemčiji in Angliji prihaja do razpršenosti pri zaporednem modelu (3 in 1, 3 in 2, 4 in 2) izobraževanja učiteljev. Kandidati si discipli-

narno znanje pridobijo na ustrezni fakulteti, pedagoško praktično usposobljenost pa na pedagoški fakulteti. V Sloveniji poteka izobraževanje učiteljev na univerzi, kar vsaj po formalni strani izenačuje učitelje z drugimi fakultetno izobraženimi poklici. Toda to še vedno marsikdaj ne preprečuje podcenjevanja pedagoškega študija.

Vstopni pogoji za študij

Pomemben pogoj za kakovostno izobraževanje učiteljev je pridobivanje zavzetih in motiviranih študentov. Dejansko je tudi tako, da v večini držav EU pedagoški študij pomeni drugo izbiro drugorazrednih kandidatov (razen izjem, na primer Finska). V večini držav je omejen vpis, med sprejemnimi pogoji pa je največkrat uspeh pri taki ali drugačni vrsti mature ponekod kombiniran še z dodatnimi merili (na primer na Finskem, Danskem). V Angliji, Wellsu, Škotski in Irski imajo sprejemni izpit v obliki obsežnega intervjuja. V Sloveniji je pogoj za študij, ki izobražuje prihodnje učitelje, matura.

Trajanje izobraževanja

V državah EU izobraževanje učiteljev večinoma traja štiri leta. Vedno več pa je držav, v katerih je izobraževanje petletno, ponekod zaradi dvostopenjskega zaporednega modela (Anglija, Nemčija). Tudi v Sloveniji je izobraževanje učiteljev štiri-letno.

Struktura programov za izobraževanje učiteljev in delež praktično pedagoškega usposabljanja

V Zeleni knjigi so zapisane skupne sestavine v strukturi programov za izobraževanje učiteljev:

- splošni in pedagoško-psihološki predmeti (didaktika, zgodovina izobraževanja, filozofija, pedagoška psihologija, pedagoška sociologija, vrednotenje/raziskovanje);
- akademske vede, delež in število katerih sta odvisna od vrste programa;
- specialne (za posamezne predmete) in področne (za medpredmetna področja didaktike s KIT);
- praktičnopedagoško usposabljanje.

V nekaterih državah EU so z akreditacijskimi pravili natančno ali vsaj okvirno določena razmerja med posameznimi sestavinami, določene so spodnje in zgornje meje. Delež pedagoško-psiholoških predmetov se giblje okrog 20 odstotkov, delež akademskih ved skupaj s specialnimi didaktikami se glede na število predmetov giblje od 40 do 60 odstotkov. Delež prakse ne pade pod 15 odstotkov, v zaporednih modelih pa doseže tudi skoraj 50 odstotkov.

V Sloveniji si diplomanti v štiriletnih programih študija pridobijo bistveno več teoretičnega (akademskega) disciplinarnega znanja na višjih ravneh. To pa še ni zagotovilo, da so učencem sposobni razumljivo razložiti preproste pojme in zakonitosti svojega področja (profesionalno znanje). V Sloveniji je velik, zelo akuten problem organizacija prakse.

Oblike in metode v programih za izobraževanje učiteljev: V Zeleni knjigi je omenjena kritika, da ostajajo programi večinoma na ravni transmisijske doktrine

poučevanja. Opazno je pomanjkanje problemskega, participativnega, raziskovalno usmerjenega študija. Tako kot drugod tudi v Sloveniji ni zaslediti sistematičnih in celostnih informacij o notranji organizaciji ter o metodah in oblikah dela.

Vloga raziskovanja v programih za izobraževanje učiteljev: Med usmeritvami za razvoj izobraževanja učiteljev v prihodnje je poudarjena tudi vloga raziskovanja, saj v mnogih državah EU institucije za izobraževanje učiteljev nimajo ne obveznosti ne dostopa do raziskovalnih projektov. Tudi prihodnji učitelji se ne seznanijo s problematiko raziskovanja v izobraževanju. "Svetla izjema" pri tem je Finska, kjer dajejo velik poudarek tudi učiteljevemu opravljanju raziskovalnega dela. V programih za izobraževanje učiteljev je raziskovanje pogosto manjkajoča prvina.

V Sloveniji je v večini programov za izobraževanje učiteljev vsaj minimalno prisotno znanje metodologije pedagoškega raziskovanja.

Raziskovanje in vrednotenje izobraževanja učiteljev

V večini držav EU (razen Finske) manjkajo sistematična raziskovalna in ovrednotena spoznanja o izobraževanju učiteljev.

V Sloveniji je podobno kot v drugih državah značilna razdrobljenost raziskovalne ter izobraževalne politike, pa tudi razdrobljenost raziskovanja o izobraževanju učiteljev na različnih institucijah.

Pristojnosti diplomantov in akreditacija programov

Sistemi akreditacije, ki so že razviti v državah v EU, večinoma uporabljajo tudi zunanje strokovne skupine, kar jim omogoča primerljivost ter s tem tudi mobilnost učiteljev v EU. Sočasno pa je opisovana tudi spodbuda za izboljšanje in razvoj programov za večjo stopnjo profesionalizacije. Analiza sistemov izobraževanja učiteljev po posameznih državah EU kaže, da v večini držav poznajo ter uporabljajo tak ali drugačen sistem akreditacije. Akreditacija programov za izobraževanje učiteljev pripomore h kakovosti programov predvsem z vidika strokovnih zahtev.

V Sloveniji imamo minimalni sistem akreditacije, čeprav ga ne imenujemo tako (Merila za ocenjevanje pedagoških študijskih programov, 1997). Obstoje te meril je prednost, ki pa ima tudi slabosti. Namreč, večina programov upošteva le minimalne standarde, ki so predpisani. Merila ne predvidevajo novelizacije, kar na eni strani pomeni, da programov, ki so že sprejeti, ni treba več preverjati, ne glede na to, kako izpolnjujejo že tako minimalne standarde. Bistvena pomanjkljivost pa je, da pri presojanju ustreznosti pedagoških programov ne sodelujejo predstavniki učiteljskih združenj, niti predstavniki "uporabnikov" ter drugi zainteresirani, predvsem pa študenti, ki najbolj občutijo pomanjkanje nekaterih strokovnih sestavin v programih.

Stalno strokovno izpopolnjevanje učiteljev

Sistem strokovnega izpopolnjevanja učiteljev v Evropi je razvejan in normativno urejen na ravni države. Kljub njegovi ekstenzivni vsebinski ponudbi se tudi države EU srečujejo z mnogimi konceptualnimi vprašanji. Še zlasti pogrešajo več praktično naravnanih dejavnosti. Ker nimajo evalvacijskih raziskav, tudi ne morejo odgovoriti na ključna vprašanja o vplivu teh dejavnosti na veljavno šolsko prakso.

Pri stalnem strokovnem izpopolnjevanju učiteljev, ki se pojavljajo v evropskih državah, se spodbujata povezovanje začetnega, stalnega in nadaljnega izobraževanja učiteljev ter prenašanje vsaj dela odgovornosti za strokovni razvoj na šole ter učitelje, in to tako, da postajajo šole ne le pobudnice, temveč tudi nosilke (organizatorke) stalnega strokovnega izpopolnjevanja za svoj specifični kontekst v skladu z načelom, da šole postajajo "učee se organizacije".

V Sloveniji je sistem stalnega strokovnega izpopolnjevanja nedvomno ena močnih točk: imamo utečen sistem oblikovanja, izbiranja in objavljanja verificiranih programov (vsakoletni katalog), pestro ponudbo za skoraj vse vrste učiteljev, pa tudi nekaj povezav z drugimi (formalnimi) oblikami študija (programi izpopolnjevanja in specializacije), in navsezadnje povezanost s sistemom napredovanja učiteljev. Razvit sistem in še posebej sprotno vrednotenje je priložnost za nadaljnji razvoj tega področja. Slabosti so skoraj take, kot so v Zeleni knjigi: ekstenzivna ponudba, ki ne temelji na identificiranih potrebah; veliko klasičnih (transmisijskih) oblik in usmeritev na učitelja posameznika pomenijo premalo oblik, ki bi bile prilagojene posebnemu šolskemu kontekstu.

Učitelji učiteljev

V Zeleni knjigi je zapisano, da mnogi učitelji in sodelavci v institucijah za izobraževanje učiteljev niso bili nikoli deležni ustreznega izobraževanja o tem, kako poučevati, in še posebej, kako poučevati odrasle učence (študente, učitelje iz prakse). Le redke so države, v katerih za delo na teh ustanovah zahtevajo praktične izkušnje (na primer Anglija in Wells). Ob tem pa v večini držav EU skoraj ni možnosti, da bi si učitelji in sodelavci v institucijah za izobraževanje učiteljev (in sploh na univerzi) lahko pridobili posebno usposobljenost za poučevanje. Glede na to je smotno omeniti Univerzo Umea na Švedskem, ki pod pokroviteljstvom programa ERASMUS razvija Evropsko šolo za izobraževanje učiteljev, na kateri si bo mogoče pridobiti tudi doktorat s tega področja.

V Sloveniji poznamo večino slabosti, ki jih v Zeleni knjigi in posameznih poročilih omenjajo kot posledico akademizacije (pomanjkanje praktičnih pedagoških izkušenj učiteljev in sodelavcev, ki poučujejo prihodnje učitelje, ne bi smelo biti nadomestljivo z akademskimi usposobljenostmi).

Osvetlitev nekaterih didaktičnih prijemov za izobraževanje ter vzgojo za demokracijo

Poudarili smo že, da je v naši pluralni demokraciji zelo pomembno kakovostno učenje o njej ter za njen nadaljnji razvoj. Ne le zeleno, temveč nujno je, da se tega tudi zavedajo vsi uporabniki pestrih, zelo različnih didaktičnih prijemov. Če za vzgojo velja, da je zelo zahtevno ter odgovorno opravilo, to še posebej velja za vzgojo za demokracijo. Namreč, o demokraciji ni mogoče le govoriti, temveč je v njej tudi treba sodelovati. Z nenehnimi kakovostnimi dejanji je treba demokracijo uresničevati. Demokracija ni večna, statična, enkrat za vselej živeča tvorba. Demokracija mora biti živost, dinamičnost, izziv, proces, udeleženosť.

Kakovostno uresničevanje vzgoje za demokracijo je potrebno na več med seboj prepletajočih se ravneh, in sicer na:

- kognitivni ravni (pridobivanje vedno novih spoznanj o tej vrednoti);
- emocionalni ravni (izpričevati pozitivna čustva do te vrednote)
- konativni, akcijski, dejanski ravni (s kakovostnimi komunikacijskimi ter drugimi ravnanskimi vzorci nenehno potrjevati to vrednoto).

(Tudi) pri uporabi didaktičnih prijemov vzgoje za demokracijo je treba upoštevati, da so vselej pogojevani in določeni s konkretnim, unikatnim položajem. V njem izrazijo svoje delovne učinke, tTake in drugačne, pozitivne, nevtralne, pa tudi negativne. Tovrstni didaktični prijemi morajo biti pestri, različni, ustvarjalni, razgibanji, izzivni, impulzivni. Skratka, usmerjeni morajo biti v posameznika(co). Le tako bo vzgoja za demokracijo potekala "po meri" posameznika(ce). Le tako bo lahko zanju imela kar najboljše delovne učinke.

Danes številni evropski dokumenti poudarjajo, da mora biti vselej učenje usmerjeno v posameznika(co). Tudi pri izvedbi vzgoje za demokracijo je treba negovati osebni slog poučevanja. Posameznika(co) kot unikatno osebnost je treba temeljito (s)poznati, spoznati njen učni ter sploh kognitivni stil. Le osebni slog poučevanja, kot smo že izrekli, je lahko motivirajoč. In kateri konkretni didaktični prijemi so še posebej zaželeni za kakovostno vzgojo za demokracijo? Zelo veliko uporabno vrednost lahko imajo diskurzivne učne ure. Seveda morajo biti vodene na visoki strokovni ravni. Prav v taki ustvarjalni vrsti učne ure se lahko izrazi tako imenovano didaktično kontrastiranje obravnavanih vsebin. Diskurzivne učne ure morajo vsebovati uvodni, osrednji ter sklepni del. Zelo uporabna je tudi metoda igre vlog kot metoda izkušenskega učenja. Z uporabo tega didaktičnega prijema se lahko že pridobljena izkustva o demokraciji izobraževanca(ke) še dopolnijo z novim teoretičnim znanjem. Tudi ta didaktični prijem, kot seveda vedno vsi, mora biti izvajan strokovno.

Igra vlog lahko usmerja na demokratične komunikacijske vzorce, spoznavanje demokratičnih pravil, demokratična ravnanja in tako dalje. Omeniti je treba še smotrno didaktične simulacije konkretnih življenjskih primerov. Tudi s takimi simulacijami lahko "opremljamo" učečega z demokratičnimi strategijami ravnanja.

Vedenje o demokraciji se lahko črpa tudi iz številnih družboslovnih besedil, internetnega gradiva in tako dalje. Vselej je vzgoja za demokracijo zelo občutljiva vzgoja. Napačno uporabljeni didaktični prijem lahko tovrstno vzgojo ohromi, ji škoduje, namesto da bi prispeval k njenemu kakovostnemu, ustvarjalnemu razvoju. Umetnost vsakega didaktičnega prijema v njegovi jasni predstavitvi je vedno v dobri moderaciji, komunikacijski jasnosti in moči, ustvarjalnem, prožnem prilaganju, navajanju na samoizobraževanje in tako dalje. Tako umetnost naj bi didaktični prijemi dokazovali tudi v vzgoji za demokracijo.

Posamezniku(ci) naj bi omogočili izraziti njegovo mnenje, prepričanje, vrednoto, se mu vživljati v druge osebnosti, zapletene razmere, težave, primere.

Seveda ni mogoče dati zelo natančnih didaktičnih navodil, kako naj se uporabljajo različni didaktični prijemi za vzgojo za demokracijo. Nakazati je mogoče le nekatere smernice, ki naj se upoštevajo za kakovostni potek tovrstne vzgoje. In take prvine smo pravkar navedli. Vsak pedagoški položaj je namreč vedno izziv.

Poteka številnih dogajanj v njej ni mogoče povsem natančno predvideti. V njej vselej sodelujejo številni sinhroni tokovi: snovni, didaktični, organizacijski, psihološki in tako dalje. Vzgoja za demokracijo je izziv. Pred vsakega didaktičnega izvajalca postavlja stalno zahtevo po njeni zelo kakovostni uresničitvi.

Nevarno je, če je neskladje med vzgojo za demokracijo, izvajano na teoretični ravni, ter vzgojo za demokracijo, izvajano na praktični ravni, preveliko. To izobraževanč(a)ko) zmede, namesto da bi njuno osebnostno identiteto ustvarjalno, vrednotno življenjsko oblikoval.

Sklepna razmišljanja

Sodobna slovenska in evropska družba sta pred novimi izzivi tretjega tisočletja. Nov izziv zanju je tudi ustvarjalno uresničevanje njunih skupnih nacionalnih interesov, skratka tako uresničevanje, ki bo v prihodnje vodilo do zelenih, novih kakovosti.

Čas globalnih sprememb v družbi je tudi prinesel potrebo po spremembi tradicionalne, transmissijske šole v sodobno šolo, šolo informacijske družbe, ki mora usposablјati učečega za njegovo ustvarjalno obvladovanje dinamičnih sprememb. Šola informacijske družbe mora usposablјati učečega za to, da se bo znal stalno ustvarjalno spopadati z življenjskimi težavami. Skratka, z življenjem v svetu, ki ga označujeta hiter razvoj informacijske ter druge tehnologije in globalna svetovna soodvisnost.

Za delovanje v postmoderini družbi je potreben premik od zunanjemotivirajočega, reproduktivnega k notranjemotivirajočemu, participatornemu, problemskemu, ustvarjalnemu učenju.

Danes mlada, nenehno razvijajoča se osebnost bolj potrebuje sposobnost razmišljanja, kako se znajti v različnih težavnih okoliščinah, v hitro se spreminjajočem svetu, kot pa dajanje končnih informacij, ki bodo morda takrat, ko bo zapustila šolo, že zastarele. Take potrebe se zaveda tudi Evropa, današnja Evropa znanja. Ne opozarja se zaman, da je treba mlade usposablјati za problemsko uresničevanje tistega znanja, ki bo pomagalo graditi skupno evropsko hišo znanja.

Le s kakovostnim življenjskim znanjem si bodo mladi v prihodnje tudi znali ustvarjalno oblikovati svoji sočasni, soodvisni identiteti: globalno ter parcialno, evropsko ter slovensko.

Spremenila se je tudi učiteljeva vloga. Ali, bolje rečeno: njegove številne vloge, ki jih mora vse bolj ustvarjalno obvladovati, udejanjati vse bolj kakovostno. Pravkar izrečeno še posebej velja za učitelja družboslovnih predmetnih področij v osnovni in srednji šoli.

Vse te nove (evropske) zahteve, pred katere so postavljeni tudi naši učitelji družboslovnih predmetnih področij, od njih zahtevajo uresničevanje kulture vseživljenjskega učenja. Ali denimo drugače: ustvarjalno uresničevanje vseh štirih izobraževalnih stebrov, med katerimi je nosilec enega tudi vseživljenjsko učenje.

Evropa tudi od učitelja družboslovja zahteva (še bolj bo zahtevala v prihodnje) njegovo stalno strokovno ter osebnostno rast.

Evropsko izobraževanje učiteljev družboslovnih predmetnih področij je izobraževanje za prakso, pa tudi za njeno kritično osvetljevanje in refleksijo. Evropski učitelj družboslovja je akcijski učitelj. Je učitelj, ki zna stalno iskati nove, še boljše učno-delovne strategije za doseg učnih ciljev. Je učitelj, ki je stalno ustvarjalno vpet med poli: opazovanje, akcija, reakcija, ponovno opazovanje in tako dalje.

Izobraževanje učiteljev v Sloveniji je sicer trenutno primerljivo z izobraževanjem učiteljev v EU. Poudarjeno pa ne sme pomeniti, da se lahko že kar dokončno pohvalimo z dobrimi ter uspešnimi rešitvami. Zavedati se namreč moramo, da mora sodobno izobraževanje učiteljev vključevati njihovo "... široko splošno izobraževanje, solidno poznavanje strokovnega področja ter pedagoško psihološka znanja. Pri svojem delu mora biti učitelj zanesljiv, prepričljiv, dosleden, objektivni, razodevati pa mora tudi človeški optimizem" (Knežević, 2002: 126).

Učitelj, še posebej družboslovnih predmetnih področij, bo moral tudi v EU stalno negovati svojo strokovno in osebnostno rast. Tudi v EU bo moral stalno javno kazati take kakovosti pri svojem delu, kot so: etičnost, visoka strokovnost, ustvarjalna didaktizacija, časovna gibčnost, ustvarjalno obvladovanje časa in energije in tako dalje. Le tako bo lahko učitelj družboslovja tudi v EU opravljal svoje delo tako, kot ga sicer mora opravljati že zdaj.

LITERATURA

- Bevc, M. (1999): *Financiranje, učinkovitost in razvoj izobraževanja*, Radovljica, Didakta.
- Brinar, I. (1998): *Evropeizacija med uniformnostjo in različnostjo*, Zbornik referatov, Politološki dnevi, Portorož, 5. in 6. junij, str. 241-258.
- Brajša, P. (1995): *Sedem skrivnosti uspešne šole*, Doba, Maribor.
- Černoša, S. (2000): *Zakaj se strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju strokovno spopolnjujejo? Vzgoja in izobraževanje*, 1, 5, str. 30-32.
- Ermenc, K. (2000): *Meje koncepta razmišljujočega praktika z vidika avtonomije učitelja*. *Vzgoja in izobraževanje*, 31, 4, str. 12-14.
- Glasser, W. (1994): *Kvalitetna škola*, Zagreb, Educa.
- Knežević, V. (2002): *Učitelj - uspešen moderator pouka tretjega tisočletja*. V: Zidar Gale, Tatjana (ur.): *Učitelj - govornik in moderator pouka*, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, str. 125-134.
- Kramar, M. (1999): *Didaktični vidiki učiteljevega vpliva na kvaliteto izobraževalno-vzgojnega procesa*, Pedagoška obzorja, Novo mesto, 14, št. 3-4, str. 123-127.
- Marentič, P. B. (2000): *Profesionalizacija izobraževanja učiteljev - nujna predpostavka uspešne prenove*, *Vzgoja in izobraževanje*, 31, 4, str. 4-11.
- Marentič, P. B. (2000): *Psihologija učenja in pouka*, DZS, Ljubljana.
- Novak, B. (1995): *Šola na razpotju*, Didakta, Radovljica.
- Polak, A. (1999): *Izobraževanje učiteljev/vzgojiteljev za timsko delo v šoli. Izkušnje in nove perspektive*. V: Hytonen, Juhani, Cveta Razdevšek Pučko, Geri Smyth (ur.): *Izobraževanje učiteljev za prenovljeno šolo*, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana, str. 81-88.
- Rutar, D. (2000): *Šolanje za demokracijo ali poti standardizacije*, *Vzgoja in izobraževanje*, Zavod RS za šolstvo in šport, Ljubljana, 31, 2-3, str. 27-30.
- Strmčnik, F. (2001): *Didaktika, Osrednje teoretične teme*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.

- Šabeder, M. (2002): Izobraževanje učiteljev. V: Pedagoška obzorja, 1, str. 126-128.
- Shinn, G. (1999): Čudež motivacije, Ljubljana, Tuma.
- Zajc, D. (1998): Predgovor, Zbornik referatov, Evropeizacija slovenske politike, Politološki dnevi, Portorož, 5. in 6. junij, str. 5.
- Zelena knjiga o izobraževanju učiteljev v šoli: kakovostno izobraževanje učiteljev za kakovost v vzgoji, izobraževanju in usposabljanju (2001), Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Ljubljana.
- Židan, A. (1995): Aktivno učenje mladih v družboslovju, ŠOU, Ljubljana.
- Židan, A. (1996): Metadidaktično učenje in poučevanje družboslovja, FDV, Ljubljana, Znanstvena knjižnica.